

[1–2021]

history – theory – criticism

dějiny–teorie–kritika

[1–2021]

Fakulta
humanitních
studií UK

Faculty
of Humanities,
Charles University

Obsah | Contents

Editorial – Theoretically Informed History Writing and Present-Minded Questions	5
---	---

1. Studie a eseje | Studies and Essays

WILLIAM O'REILLY – The Risky Business of Migration. Interdisciplinary Approaches to Decision Making and Risk in the Study of Migration <i>Riskantní migrace: Interdisciplinární přístupy k rozhodování a rizikům ve studiu migrace</i>	11
--	----

RADMILA ŠVAŘIČKOVÁ SLABÁKOVÁ – Orální historie v druhém desetiletí 21. století: od reflexivity a komunity k extremitě a pandemii covidu-19 <i>Oral History in the Second Decade of the 21st Century: From Reflexivity and Community to Extremes and Covid-19 Pandemic</i>	37
---	----

LENKA HANOVSKÁ – Modernizace české filozofie na základě zvýznamnění pojmu osoby. Je personalismus Ferdinanda Pelikána a Karla Vorovky formou individualismu? <i>Modernisation of Czech Philosophy Based on Emphasising the Concept of Person: Is Ferdinand Pelikán's and Karel Vorovka's Personalism a Form of Individualism?</i>	59
---	----

JAN POTOČEK – Melancholie a sebevražda v díle Roberta Burtona <i>Melancholy and Suicide in the Work of Robert Burton</i>	84
--	----

2. Diskuse a rozepře | Discussions and Disputes

VERONIKA ČAPSKÁ – 'I feel like I am a hybrid myself'. An Interview with Professor Peter Burke (University of Cambridge) <i>„Sám se cítím jako hybrid“. Interview s profesorem Peterem Burkem (University of Cambridge)</i>	109
--	-----

MILENA BARTLOVÁ – Marshal Koněv and the Immaculate Virgin: Some Art-Historical Issues in the Czech Politics of Memory <i>Maršál Koněv a Panna Marie: Uměleckohistorický kontext české politiky paměti</i>	130
---	-----

3. Recenze a reflexe | Reviews and Reflections

PAVEL HIML – <i>Pozorovat, popsat, stvořit. Osvícenská policie a moderní stát 1770–1920</i> (Lukáš Fasora)	143
JAROSLAVA HOFFMANNOVÁ – <i>Jaroslav Werstadt (1888–1970). O minulosti pro přítomnost</i> (Tomáš Pánek)	146
MARTIN JEMELKA, JAKUB ŠTOFANÍK – <i>Víra a nevíra ve stínu továrních komínů: náboženský život průmyslového dělnictva v českých zemích (1918–1938)</i> (Tomáš Mašek)	150
ZDENĚK KÁRNÍK – <i>Na úsvitu dějin české sociální demokracie. Od prvopočátků hnutí k základním moderní politické strany (1844–1893)</i> (Tomáš Schejbal)	156
SARAH LEMMEN – <i>Tschechen auf Reisen. Repräsentationen der außereuropäischen Welt und nationale Identität in Ostmitteleuropa 1890–1938</i> (Filip Herza)	159
VÍT SCHMARC – <i>Země lyr a ocele. Subjekty, ideologie, modely, mýty a rituály v kultuře českého stalinismu</i> (Denisa Nečasová)	162
Editorial Note	167
Upozornění redakce	170

ZDENĚK KÁRNÍK, *Na úsvitu dějin české sociální demokracie. Od prvopočátků hnutí k základům moderní politické strany (1844–1893)*,

Praha 2019, Dokořán, 704 s.,

ISBN 978-80-7363-857-3

Zdeněk Kárník vstoupil do dějin moderní české historiografie svými pracemi z 60. let 20. století *Za československou republiku rad* (1963) a *Socialisté na rozcestí* (1968), jimiž výrazně spoluutvářel reformně komunistický narativ někdejšího Ústavu dějin KSČ, poté co historici téže instituce hledali nová východiska z krize stalinistického paradigmatu historické legitimizace diktatury KSČ. Zrušení Ústavu dějin KSČ (přejmenovaného v letech 1968–1970 na Ústav dějin socialismu) v důsledku normalizace vyloučilo Kárníka na dvacet let z akademického prostředí, aby se po sametové revoluci vrátil na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy na nově zřízený Ústav hospodářských a sociálních dějin. Výrazným zlomem v Kárníkově myšlení se stalo zřeknutí se marxismu v předmluvě k novému vydání *Socialistů na rozcestí* v roce 1996. Tak jako všechny jeho publikované práce i tento posun víceméně jen odrážel ducha doby.

Kárníkova poslední práce *Na úsvitu dějin české sociální demokracie* měla být původně psána na objednávku ČSSD (s. 687), a proto autor při výkladu nijak neskrýval své subjektivismy v textu, jenž si nečinil ambice na vědecky hodnotící neutralitu. Přestože v úvodu hovoří o svém záměru psát dílo srozumitelné i pro laiky, nevzdal se zásady dokládat tvrzení metodou vědeckého důkazu (s. 11). Autorovy neskrývané osobní postoje jsou znát zejména při rámování konfliktu jednotlivých křídel sociální demokracie 70. a 80. let 19. století, přičemž straní etatismu na úkor radikálního směru, známkováného apriori negativní nálepkou anarchismu. Kniha, jež nakonec vyšla v nakladatelství Dokořán, tak osciluje mezi řemeslně odvedenou vědeckou prací a jistou mírou služebnosti této práce vůči propagandě, tolik vyčítané Kárníkovou generací v 60. letech stranickému dějepi-sectví předchozí dekády.

Nebýt několika specifických kapitol, reflektujících koncepční problémy tématu, zůstal by ze struktury textu pouhý souhrn faktografických údajů bez společenských a teoretických souvislostí. Na sáhodlouhých plochách jsou totiž popisovány známé události ohledně zakládání dělnických spolků, jejich pronásledování i vzájemné vnitřní rozepře až po triumfální prvomájové pochody milionů mas pracujících na počátku 90. let 19. století.

V první mezikapitole (*První interludium ve věcech obecných*) Kárník formuluje otázky dělnické třídy, národností a sociální skladby českých zemí druhé poloviny 19. století. Společným jmenovatelem všech těchto témat byla značná různorodost jednotlivých skupin, neboť ani dělnictvo, ani selský stav, Češi, Židé nebo Němci, netvořili monolit a každá z podskupin sledovala vlastní zájmy. Dělnictvo v Čechách tak bylo od počátku diferencované podle kvalifikace na dělníky příležitostné, nevyučené a vyučené – ti tvořili elitu formující se třídy pro sebe, tedy zejména jejich odborových, politických a kulturních organizací. Sociální jádro mladého dělnického hnutí bylo přitom tvořeno továrním proletariátem. Elity dělnické třídy se skládaly z průkopníků socialistického myšlení, kteří se potýkali jak se snahami některých politiků a novinářů o omezení dělnických aktivit na svépomocné spolky a jejich začlenění do měšťanské společnosti, tak s policejními represemi v podobě tzv. volavčích organizací. Právě perzekuce dělnictva v desetiletích po porážce pařížské komuny se stalo dějinným paradoxem, neboť přicházela ze strany předlitavského ministra vnitra Karla Giskry. Šlo totiž o rakouskoněmeckého nacionálního liberála z generace osmačtyřicátníků, formované porážkou revoluce, následným útlakem v éře Bachova neoabsolutismu a po jeho pádu vlastním etablováním se v mocenských strukturách, jejichž prostřednictvím tato generace prosazovala původní záměry revoluce. Právě zájmy rakouskoněmeckých nacionálních liberálů se staly limitem pro činnost dělnictva v celém Předlitavsku i pro české nacionalisty, neboť pro ty rakouskoněmecké revoluce skončila oktrojováním ústavy a zřízením parlamentu. Podobné problémy vznikaly i ve vztahu českých nacionalistů k české dělnické třídě, u říšskoněmeckých sociálních demokratů se odrážely ve vnitřních neshodách mezi beznárodním internacionalismem Wilhelma Liebknechta a Friedricha Engelse a proměnou politikou Karla Kautského a Viktora Adlera v Rakousku.

Další problém představuje tzv. dekapitace sociální demokracie v důsledku politiky cukru a biče ze strany vlády „železného kruhu pravice“ Eduarda Taaffeho, a to v paradoxním kontextu formování kulturních elit českého národa, základů sociálního státu a demokratizace volebního práva pro střední vrstvy. Začleněním Rakouska-Uherska do Dvojspolku s Německem (1879) v čele byla policejní represe dělnického hnutí v Předlitavsku koordinována s německým ministerstvem vnitra, podléhajícím přímo Bismarckovi. Dělnické hnutí, zvané v 80. letech 19. století elit v důsledku jejich uvěznění, nucené emigrace, vyhnanství a sledování po prohrané hornické stávce roku 1882, čelilo problému diskontinuity mezi generací průkopnickou a organizátorskou i rozkolu mezi legalisty a radikály. Právě při výkladu tohoto konfliktu vychází najevo Kárníkovo mentální nastavení, zapouzdřené v éře organizované modernity a strukturované v binární opozici organizovanosti vůči spontaneitě. Zatímco straní legalistické strategie

integrace organizovaného dělnictva do občanské společnosti, v „anarchistické“ strategii spatřuje negativně vnímanou živelnost a metody teroru a politických vražd (s. 422–426). V této souvislosti se autor dotkl pojmu tzv. kulturace dělnické třídy, v níž vidí zcela jednoznačně pozitivní proces „civilizace“ elitních vrstev dělnictva během jejich integrace do společnosti (s. 435–437). Naprosto v tomto vývoji přehlíží problematické aspekty tzv. změššáctění (zvnitřnění středostavovských hodnot a životního stylu), jaké v něm viděli například sociální historici bielefeldské školy.

Bič kriminalizace ani cukr sociálního státu však neměly zlomit tvrdé jádro hnutí, jehož aktéři nezvolili konformnější cestu státem tolerovaného a církví požehnaného křesťanského socialismu jako jeho zakladatel Tomáš Josef Jiroušek. Naopak, kvůli pádu „železného kruhu pravice“ a legalizace svého hnutí se stali pilířem jeho masového vzestupu manifestovaného poprvé 1. května 1890, aby byli v nové situaci postaveni před otázky boje za všeobecné volební právo a generální stávky. Kárník reflektuje historickou situaci utváření imperialismu, charakteristického monopolizací ekonomiky a kolonialismem, umožňujícím koncernům dosahovat superzisků k vydržování dobře placené, stabilní a věrné nové elity dělnictva (tzv. dělnická aristokracie), jejíž roli vnímá již kritičtěji (s. 587–588). Druhá Internacionála i její jednotlivé národní sekce tak byly v nové situaci konfrontovány také s demokratizací volebního práva, platicího například ve Francii a Belgii pro všechny třídy. Právě zkušenost francouzských a belgických socialistů s neúčinností parlamentarismu postavila mezinárodní hnutí před otázku, zda jít cestou voleb nebo generální stávky. Marxistická teorie, jež byla na tzv. heinfeldském sjezdu rakouské sociální demokracie svatořečena, však podle Kárníka na tato dilemata připravena nebyla. Kárník mladší považuje dílo svého otce za novátorské (s. 687). Z pohledu vývoje sociální historiografie za několik posledních desetiletí lze však objektivně konstatovat, že v oblasti teorie ani metodologie tato kniha nepřispěla ničím. Je spíše kšaftem historika, jemuž představitost v podzimu jeho života už nesloužila tolik jako na počátku dráhy, kdy krácel zmařenou cestou pokusu vytvořit historický narativ demokratického socialismu.

Tomáš Schejbal
Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové